

В. Семиноженко, голова Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, академік НАН України:

«Крім того, що Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”» – це в багатьох моментах закон прямої дії, він є стратегією розвитку законодавства у сфері науки. З 1998 р., коли він приймався... минуло 15 років, і багато положень цього закону потребують оновлення з урахуванням сучасних реалій. Щоб урегулювати проблемні питання у сфері наукової і науково-технічної діяльності, Держінформнауки з участю широкої наукової спільноти розробив проект закону в новій редакції. Це не тільки осучаснить чинний закон, а й дозволить створити законодавчу базу для комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності науковими організаціями. Крім того, що внесено зміни практично в усі розділи, у документі з'явилися нові статті та положення. Так, для доступу вчених до унікального обладнання законодавством закріплюється створення центрів колективного користування науковим обладнанням. Створюються правові основи для нової форми наукової діяльності – державних ключових лабораторій. Передбачено створення Державного фонду прикладних досліджень, який за допомогою грантів підтримуватиме прикладні наукові дослідження та розробки, спрямовані на створення нових конкурентоспроможних технологій. Є ряд новацій у питаннях фінансування та соціальної підтримки наукових кадрів, зокрема молодих учених.

У законопроекті чіткіше сформульовано деякі поняття та терміни. До речі, словосполучення «реформа науки» – неправильне і по суті навіть шкідливе. Правильно – реформа організації науки, реформа управління наукою. Сучасні дослідження в таких галузях, як імунобіотехнології, матеріалознавство, комп'ютерні науки, потребують великих колективів. А на сьогодні в законодавстві немає навіть поняття «науково-технічні» або «науково-технологічні комплекси». На превеликий жаль, у Господарському та Адміністративному кодексах не передбачена можливість об'єднання державних наукових установ і підприємств у кластери з єдиною політикою, єдиною радою директорів, єдиним виконавчим органом. Колись у Радянському Союзі успішно себе зарекомендували НВО – науково-виробничі об'єднання. Я сам багато років керував таким НВО ще в радянський період, а згодом, уже в часи незалежності, очолив аналогічний комплекс у складі Національної академії наук України – НТК «Інститут монокристалів». І переконався, що це досить корисна форма організації науки. Завдяки спільній роботі у нашому НТК різних спеціалістів – хіміків,

фізиків, математиків, матеріалознавців, біологів, фармацевтів, ми маємо можливість проводити дослідження на стику наук, створюючи нові матеріали, нові речовини та прилади світового рівня. А головне – виходити на світові ринки.

<... > Мета реформи має бути одна – підтримати наукові колективи, які ефективно працюють, вивести розвиток науки на високий рівень, пов'язати науку та виробництво, щоб наукові ідеї безперешкодно втілювалися в сучасні технології. Рівень науки – капітал держави, конвертований у рівень її конкурентоспроможності.

Чому сьогодні реформа управління наукою така затребувана? Раніше, тобто у ХХ ст., держава розуміла, що вона хоче від науки. Тепер учені змушені постійно нагадувати, що наука ще є. Перед наукою необхідно ставити масштабні завдання, забезпечені, природно, фінансовою підтримкою. Нам потрібна хороша наука для того, щоб мати хороші прогнози, якісну експертизу процесів, що відбуваються як в економіці, так і в суспільно-політичному житті. Наука повинна давати конкретні результати для країни – патенти, технології тощо.

Реформи – це і ставлення до вченого з боку суспільства та держави, особливо до молодих учених. Це також ставлення до головного загону науки – Національної академії наук. Безумовно, і до галузевих академій, вузівської науки.

Тому, коли йдеться про реформу науки, ми маємо відповісти на головне запитання: чи сприяє ця реформа виявленню та збереженню талантів, забезпеченню зв'язку між університетами, науковими установами та бізнесом? У всьому цьому й полягає суть реформи – зберегти науковий потенціал країни, забезпечити його постійний розвиток на світовому рівні.

А в тому, що в Росії назвали реформою, я не бачу реформаторської логіки. Управління власністю – це вкрай важливо, але, відриваючи лабораторії, сучасне обладнання, інфраструктуру від академії, ми ризикуємо зазнати серйозних втрат, замість того, щоб отримати нову якість управління наукою. Постає запитання: що буде, якщо в академії відібрати будівлі? Наука тут-таки, моментально розквітне? Розформування РАН жодного відношення до науки не має.

Є й інші запитання. Чому роль агентства не може виконувати структура, що підпорядкована вченому секретареві РАН? І чому деяких чиновників не влаштовує ситуація, коли питання власності розглядає колективний орган у складі авторитетних учених, – президія академії?..

Якщо й створювати агентство, то воно має бути підпорядковане

президентові РАН або вченому секретарю. Важливо, щоб науковим процесом керували не чиновники, а вчені. Адже саме тут пролягає межа, яка захищає найцінніше в науці – самоорганізацію.

І це доведено міжнародним досвідом. Жодне міністерство чи агентство не давало команду Кюрі шукати рентгенівське проміння, на основі якого працює вся рентгенівська техніка. Так само й інші відкриття вчені робили в моменти творчого осяяння, а не за наказом чиновників. В усьому світі держава керує наукою через гранти, експертизу. Це – головні інструменти, а не адміністративне управління.

Мабуть, тому, незважаючи на 40-річний досвід ученого-фізика й управлінця, я досі не можу усвідомити, навіщо саме в такому вигляді відбувається реформа управління наукою в Росії. Крім одного, про що вголос не говорять: аби дати покомандувати людям, далеким від науки та наукової сфери. У кожній реформі ключове запитання: хто реформує? У чиновників реформування науки, як правило, і закінчується спробами покерувати власністю та проконтролювати вчених.

Думаю, Україна має взяти з цього корисний для себе урок – не повторювати чужих помилок. У науці, як і в медицині, головний принцип – не зашкодити.

<...> Безумовно, управління наукою необхідно вдосконалювати, щоб змінити ситуацію з деградуючою структурою економіки. Але для цього насамперед потрібно визначитися з метою, а вже потім «нанизувати» засоби для її досягнення, розробляти механізми та інструментарій. У чийх руках вони перебувають – у яких міністерств, комітетів, рад при президенті? Скільки має бути фондів? Мабуть, не один-єдиний Фонд фундаментальних досліджень із фінансуванням, яке доводиться розглядати ледь чи не під мікроскопом, а кілька, як у країнах, котрі здійснили науково-технологічні прориви.

Нині у багатьох країнах спостерігається важлива тенденція – зміцнювати зв'язок науки з наукоємним бізнесом і вищою освітою. Реформа управління науково-технічною сферою має бути націлена саме на це.

І в жодному разі не можна протиставляти галузеву, академічну та вузівську науку. Понад те, таке протиставлення може мати досить шкідливі наслідки. Про це недавно добре сказав у відкритому листі до президента Росії Нобелівський лауреат Ж. Алфьоров.

Нині важливо не піддаватися псевдореформаторській лихоманці, а адаптувати науку України до сучасних умов і світових тенденцій.

Пам'ятаючи при цьому, що успіх будь-якої країни на 50 % залежить від того, якими технологіями вона володіє. У майбутній зоні вільної торгівлі з ЄС Україна може забезпечити собі гідне місце тільки своєю передовою продукцією, розробленою на основі своїх передових технологій» *(Суржик Л. Академік Володимир Семиноженко: «Успіх країни на 50 відсотків залежить від того, якими технологіями вона володіє» // Дзеркало тижня. Україна (<http://gazeta.dt.ua/science/akademik-volodimir-seminozhenko-uspikh-krayini-na-50-vidsotkiv-zalezhit-vid-togo-yakimi-tehnologiyami-vona-volodiye-.html>). – 2013. – 25.10. – 1.11).*